

Teološko-liturgijski temelji glazbenih izraza u liturgijskim slavljinama

Achille M. Triacca

Prijevod: Ivan Šaško

(nastavak)

4. DOKSOLOGIJA: DUŠA PJEVAČKO-GLAZBENIH IZRAZA

Slavlje, zajedno s otajstvom i životom vjernika, kao dio liturgije posjeduje početak (=protologija) i završetak (=teleologija) koji se toliko približuju da se gotovo podudaraju - tamo gdje treba dovesti sudionike slavlja kao u 'srce' obreda. Drugim riječima, svako slavlje treba u vjernika utisnuti ne formalni početak, već početak sudioništva na otajstvu koje se tamo ostvaruje na takav način da i sam vjernik biva 'mistagogiziran' za svakodnevni život. Ako netko postavlja hijat, jaz između slavlja i života, to je stoga što se nije zauzeo za privođenje sudionika slavlja u slavljeno otajstvo i kao posljedica toga ne uspeva, s onim na čemu je sudjelovao, vjernika voditi kroz život. Na žalost vrijedi načelo koje mi se sviđa izreći ovako: *Nedostatnoj mistagogiji u slavlju, odgovara promašena 'mistagogija' u životu vjere, a to je život kršćanina.*

Tako se, drugim putem, razumije važnost oblika pjevanja i instrumentalne glazbe koji su nezamjenjivi za sudjelovanje u slavlju, usmjereno prema liturgijskom sudjelovanju, ukoliko oni pomažu naglasiti odnos između značenja obreda s njegovim ustrojem i onoga što iz slavlja teče u život vjernika. Između ostaloga, svako slavlje treba pomoći sudionicima dati slavu Svetom i Jedinom Trojstvu. Svaka je liturgijska zajednica, premda u minijaturi, oblikovana kao 'ecclesia doxologica'. Potaknuta i oživljena Duhom Svetim, svaka liturgijska zajednica slavi spasenjske događaje koji se u odnosu na sadržaj izražavaju kao 'Božja riječ', a u odnosu na oblik kao 'govor Bogu i Božji govor' u govoru znakova. Kojom li je samo nabijenošću i posljedicama ispunjena gore navedena tvrdnja za područje naše teme. Zajednica je samo snagom Duha Svetoga sposobna ostvariti autentični bogoštovni čin, s dubokim duhovnim tragovima u vjernicima. Duh je taj koji je napisao Božju riječ. A samo se Sveto pismo, po prisutnosti i djelovanju Duha, vraća i biva Duh i Život u liturgiji, s liturgijom i po liturgiji. Duh 'jača', 'daje ton' pjevanju i sviranju u liturgiji. Kada ne bi bilo tako, došlo bi do opasnosti pada u 'banalnost'. Zapravo, uvijek je Duh taj koji u liturgijskoj zajednici daje smisao liturgijskom govoru, uobličujući

ga na takav način da izgrađuje istinske kršćanske osobe koje trebaju biti u sintoniji, u suzvučju s njim. On ulijeva vjeru, nadu i ljubav u članove zajednice. I dok ponovno oživljava blaženu nadu u iščekivanju dana Gospodnjega, on ražaruje vjeru u Božju riječ koja se naviješta i slavi na takav način da se vjernici daju dodirnuti životnošću toga 'živoga i djelotvornoga govora' (*sermo vivus et efficax...*) (usp. *Heb 4,12*) i da budu u stanju ući u hvalu Sina, tj. da budu sudionici slave u jedinstvu s Duhom.

Posežući za izričajima Grgura Niškog, uzetim iz *XV. Homilije o Pjesmi nad pjesmama*, može se spomenuti da ako Ljubav uistinu uspije odstraniti strah i taj se strah pretvori u Ljubav, tada će se otkriti da je ono što spašava upravo jedinstvo. Spasenje se nalazi u osjećaju stopljenosti u Ljubavi prema jedinom i istinskom dobru [...]. Između svih riječi koje [Krist] izgovora i milosti koje pruža, postoji jedna koja je veća od svih i koja sažima sve, a to je ona kojom Krist opominje svoje da budu uvijek ujedinjeni u rješavanju pitanja i u vrednovanju dobra kojega treba učiniti; da se osjećaju kao jedno srce i jedna duša i da poštuju to jedinstvo kao jedino dobro; da se okupe u jedinstvu Duha svezom mira; da budu jedno tijelo i jedan duh; da odgovaraju jedinom pozivu, oživljeni istom nadom."

Ovim je ciljevima zahvaćen čitav vokalni, sonorni, glazbeni govor u ozračju slavlja. Grgur tako ocrtava ideal kojemu se svaka liturgijska zajednica treba suobličiti, kako bi se mogla objaviti kao 'ecclesia' Kristova. No, veliki biskup nastavlja, dodajući: "Veza je toga jedinstva vjerodostojna slava. Nitko uistinu ne može nijekati da se Duh Sveti zove 'slava'. Gospodin naime kaže: 'I slavu koju si ti dao meni, ja dadoh njima' (*Iv 17,22*). On je posjedovao takvu slavu uvijek, još prije negoli je postojao na ovom svijetu. Zatim ju poprmi u vremenu kada je primio ljudsku narav. Od trenutka kada je ta narav proslavljena od Duha Svetoga, sve ono što se povezuje s tom slavom, postaje sudioništvo Duha Svetoga."

Za obnovu stila slavljenja i za razumijevanje činjenice da je pozvana u svojim pojedinim sastojnicama obnoviti lice zemlje, liturgijska zajednica treba uvidjeti da je ona 'ecclesia' u doksološkoj poziciji.

Mogućnosti i virtualnost glazbe i pjevanja – prema mojem skromnom mišljenju – pozvane su prije svega pomoći da zajednica bude i postaje sve više mjesto (*locus*) iz kojega, na izvrstan način, provire doksologija.

Za naviještanje Božjih čudesa, za svjedočenje tamo gdje je to potrebno, liturgijska zajednica treba uspjati stvoriti doksološki 'humus' u svakom vjerniku koji tvori zajednicu. Zapravo, zajednica zahvaljuje za beskrajnu slavu, daje slavu Ocu, u Kristu koji je slava Očeva, u snazi Duha koji je već kao takav, *sic et simpliciter*, 'Slava'. Uistinu, sve je slava tamo gdje je sve milost; sve je milost tamo gdje postoji istinska slava, odnosno gdje je, prema izrazu Grgura Niškog, postoji Duh Sveti.

Milost (*haris*) se Božja, koja postaje poviješću, na taj način živi na dva područja koja su tipična za Vazmeno Otajstvo: na onom koje obdaruje (*haris-doxa* na Križu) i na onom koje uzvisuje (*haris-doxa* Uskrsnuća). Tako se liturgijska zajednica uvijek sve više obavija logikom zahvale: sve je dar. Ta je logika u suprotnosti s onom koja se odnosi na 'učinkovitost', zbog čega mi se ne čini beskorisnim napomenuti da se liturgijska duhovnost, a to je duhovnost istinskoga kršćanina, koristi logikom zahvale, bilo u vremenu koje prethodi slavlju (slavljeničko *prije*), bilo u vremenu koje slijedi nakon slavlja (slavljeničko *poslije*). Slavlje u uskom smislu (slavljeničko *za vrijeme*) treba biti urešeno tom logikom. Plaćeni pozivi za *Scholae cantorum*, glazbenik svirač koji nije član liturgijske zajednice, koji je također tu za plaću, stvarnosti su koje su istrgnute iz vjerodostojnosti slavlja. Jasno je da nipošto ne želim reći da je dopušteno 'radniku oduzeti njegovu plaću', već pokušavam ustvrditi da postoji neka vrsta proturječja u otvaranju 'tih radnih mjesta'. Logika darivanja ide usporedo s vjerodostojnošću i istinom, te izvornošću. To je ukorijenjeno u duhovnosti koja daje osjećaj za pokrete Duha koji ulazi u unutarnost svakoga i potiče ga na slavlje. Unutar slavlja ta duhovnost konkretizira i izaziva sudjelovanje vođeno ne silogističkom logikom, već govornom logikom koja je vlastita životu i povijesti (bilo da je ona protologija ili eshatologija) u slavlju. To je mjesto na kojemu, snagom Duha, svaki čin zajednice izriče neizrecivo, neiskazivim oblicima. Slavlje nije 'način govora' (*dizione*), već čin (*azione*) u kojemu je moguća prisutnost određenih suprotnosti koje sadašnja logika nastoji isključiti, kao što je npr. 'šutljivi navještaj' i 'šutnja koja govori', radost u nadi i tugovanje u želji, prema Augustinovom *Komentararu Psalma* 148.

Djelovanje Duha potiče liturgijsku zajednicu na promjenu svakoga stava u hvalu i slavljenje. Zapravo, u slavljeničkom se 'poslije' nastavlja i produžuje hvala u vremenu kao anticipacija one buduće. Tako euloški stav, stav zahvaljivanja, doksološki stav označuje život vjernika. Snagom Duha, taj stav u ključu življenoga života, prevodi ono što liturgijska zajednica životno slavi.

Neka, stoga, bude dopušteno prisjetiti na ono što kaže Augustin kada u *Komentararu Psalma* 149. kaže: "Braćo, ne pružajte pozornost samo novomu. Kada slavite Boga slavite ga čitavim svojim bićem: neka pjeva glas, život, neka pjevaju djela. I ako još ostanu uzdasi, nevolje, napasti... živimo u nadi da sve prolazi i da će doći dan kada ćemo slaviti i hvaliti bez prestanka u potpunosti [...]"

Ako se dobro razmotri crkveni ustroj i život, može se doći do sukladnosti između 'liturgijskoga slavlja' i 'glazbe-pjevanja', tamo gdje se vide i susreću genitivi koji prate stvarnosti o kojima se govori, odnosno: 'liturgijsko slavlje' Crkve, tj. crkveno kao što je crkvena

'glazba-pjevanje'. Ovdje genitiv, bilo u prvom ili u drugom slučaju ima trostruku vrijednost i to: subjektni genitiv (oni su crkveni); objektni genitiv (dio su Crkve) i konotativni genitiv (upućuju na Crkvu).

Zbog toga, kao što liturgija ima svoje posebne oznake (usp. SC 2), tj. da je "ljudska i božanska; vidljiva i nevidljivim stvarima obdarena; gorljiva u djelovanju, a odana kontemplaciji; nazočna u svijetu, a ipak - putnica", tako bi se - na analogni način - mogle promatrati posebnosti 'glazbe-pjevanja' kada se odnose na 'liturgijsko slavlje'.

Ovdje se ucjepljuje još jedan put, kako bi se objasnilo postoji li ili ne postoji mogućnost označivanja 'pjevanja-glazbe' pridjevima: *svet, crkven (eklezijalan), liturgijski*. Poznato je da su teoretičari na tom području uzburkali problematiku, te ona ne samo da je složena, već i komplicirana čitavim nizom (pseudo)pitivanja. Rješenje ove problematike moglo bi se eventualno tražiti u 'đakonatu' (služenju) koje glazba, sviranje i pjevanje vrše u odnosu na slavlje, a ne negdje drugdje. Odatle proizlazi da je svaki izraz pjevanja i sviranja koji ne prelazi granice o kojima se govorilo (2 i 3) u stanju biti 'zadužen tipičnom ministerijalnošću' na službu slavlja, tj. biti u stanju služenja liturgijskomu slavlju, tako da tvori neizostavan dio, jer usvaja njegov duh, cilj, dimenzije, nakane, tvoreći s njim jedinstvo.

To pridonosi isticanju jednoga 'zašto' koji pripada slavlju, te ujedno ističe i koje su to teantropijske stvarnosti koje se slave. Zaključujući, želim iznijeti najmanje tri vida, povezana s onim što je naglašeno u posljednjem dijelu rasprave koji, kao što je rečeno u uvodu, služi ujedno i kao 'provizorni' zaključak - kažem 'provizorni', jer bi trebao biti proširen i produbljen. Zapravo svaki bi od tri vida o kojima se sada govori zahtijevao zasebnu raspravu. Razloge činjenice da je doksologija duša pjevačkih i glazbenih izraza u ozračju slavlja treba tražiti prije svega u sljedećim datostima:

(1) *Krist je istinski hvalospjev*

Krist koji je prisutan u svakom slavlju čini od slavlja životnu doksologiju. Sa stajališta koje zanima ovu raspravu, ono što kao specifično pripada slavlju treba tražiti u činjenici da se ono događa - *s i po Riječi postaloj tijelom* - koja je hvalospjev započet u vremenu, ali koji ne prestaje do onda dok on tu ostaje.

Krist s nama je pjesma *par excellence*: prava i istinska pjesma mnogostrukih dimenzija. On je hvala Ocu u snazi Duha. On je eulogija i euharistija, ali je i izvor pjevanja zadovoljštine (*riparazione*), molbe, zagovora. U stvari, onaj koji veliča čudesna djela koja čini Otac je On, Jedinorođeni Sin. On je došao da bi započeo bogoštovlje u Duhu i Istini. To se ostvaruje u neprekidnoj pjesmi slobode i istovremeno u osloboditeljskoj pjesmi, jer ono specifično što je dio slavlja, što se odnosi i što se može odnositi na našu temu treba tražiti o onome što će

se iznijeti dalje u tekstu (2) i (3). U svakom slučaju, ne treba zaboraviti da su pjevanje i glazba u slavlju pozvani biti 'liturgijski znak', tj. u službi su otajstva koje se slavi i postoje zbog spasenja koje se ostvaruje. Zapravo su pjevanje i glazba 'molitva' shvaćena kao zahvala (= euloška i euharistijska dimenzija) i kao slava (= dok-sološka dimenzija). Oni trebaju istjecati iz dubine osobe vjernika koja je osoba moliteljica *u, s i po Kristu* – naj-izvrsnijemu Molitelju – i ulijevati se u stav hvale koji je urođen u inteligentna stvorenja pred Stvoriteljem.

Nije dovoljno reći da su pjesma i glazba prigoda za slavljenje. Ostati tek u ozračju 'prigode' znači staviti glazbu i pjevanje na 'isprano' tlo, budući da se promatraju u odnosu na stvarnost 'liturgije'. 'Prigoda' ne objašnjava dovoljno ono što je izraženo u biblijskim molitvama, osobito u psalmima.

Govor pjevanjem i glazbom unutar liturgijskoga ozračja prodorniji je od onoga koji se veže uz prigodu. Zapravo, pjevanje i glazba trebaju pokretati posebne sadržaje hvalbeno-slavljeničko-euloškog tipa.

Moglo bi se govoriti upravo o 'uzročno-raspoložiteljskoj učinkovitosti' koja je urođena s glazbenim izrazima unutar liturgije. Ti su izrazi unutartrajstveni 'sakramental' hvale ikoniziranoj u slavljeničkom činu.

(2) Slavlje je povijest spasenja na djelu

Spasenje se na djelu pjeva psalmima i slavi liturgijom. Vjernici imaju pravo uvoditi u pjesmu nijanse i tonalitete koje donose sa svojom kulturom i sa svojim stanjem duše.

Onako kao što se zvuk određuje i kako je obilježen svojom jačinom, visinom, bojom, tako pjevanje i glazba u slavlju nisu nikada lišeni titranja duha (žalostima i radostima; veseljem i strahovima; porazima i pobjedama; ljupkošću i oporošću itd.), uzdignuća ili nedostatka očitovanja (ovdje valja misliti na različite oblike glazbe sa sedam, s pet, dvanaest nota, itd.; s tonovima i polutono-vima u spektru različitih brzina i učestalosti; s posebnim oblicima), tonaliteta usmjerenih prema slavi, hvali, ozdravljenju, i dr. No, sve se treba sliti k očitovanju onoga što se slavi.

Očigledno da je to od nemale važnosti za produbljenje i plodonosnije shvaćanje bilo dostojanstva, uzvišenosti, umjetničkoga vida istih izraza; bilo njihove potrebe, koristi, prikladnosti; ili pak vrijednosti, doličnosti, dozvoljenosti, 'izražajne uravnoteženosti' kojima trebaju biti urešene. Ovdje se ucjepljuju sva razmišljanja odgojnoga tipa kojima glazba i pjevanje, koji svoju svrhu pronalaze u slavlju, trebaju biti okruženi. Nepovjerenje u njihovu korist, a i gušenja oduševljenosti, ne toliko u početku koliko u nastavljanju odgajanja zajednice da zna slaviti '*per cantus, concentus, musicam*', mogu se nadvladati, ako se dobro shvati sve ono što se nalazi u pozadini za ostvarivanje hvale i slave Trojstva.

S druge strane, otajstvu koje se slavi *per ritus, preces, concentus* uvijek odgovara široki spektar službenika u slavlju. Oni se – ako su dobro shvaćeni – postavljaju nasuprot nekih zastranjenja u koje mogu pasti glazbeni izrazi unutar slavlja. Osvrćući se na praksu, napominjem da nipošto ne treba zanemariti participacijsko-izražajne oblike pjevanja i sviranja, te, dakle, brigu posvemašnjega posvećivanja tomu da ih se usavrši kao načine hvale i davanja slave Presvetom i Jedinostvenom Trojstvu. Svaki se vjernik, bilo kao sudionik na liturgijskom slavlju, bilo kao član koji je dio zajednice, treba moći obnoviti u suglasju (sintoniji) s onim što slavi, kako bi veličao Trojdnoga Boga – jedinoga koji uistinu postoji – pjevajući u Duhu himan hvale Ocu, izvoru života, u Kristu koji je put, istina i život.

(3) Pjevanje-glazba: od njihove naravne do njihove teantropijske stvarnosti

Raznolikost glazbenih oblika unutar slavlja treba biti u suglasju s različitim slavljeničkim trenucima koji su sposobni ponovno oživjeti izražajna bogatstva svake pojedinačne zajednice. Promatrani zasebno, glazbeni su izrazi one stvarnosti koje su povezane s ljudskom naravi. Unutar liturgijsko-slavljeničkoga konteksta može se s pravom ustvrditi kako je datost slavlja spasenjskoga događaja, božansko-ljudska datost (*theos + anthropos*), te da su sami izrazi o kojima se govori obojeni, tonificirani te opečaćeni teantropijskim, bogočovječnim obilježjem.

Slavljenički događaj – koji je božanski dar zajednici – zajednica slavi s jednom nakanom, onom naime, da iznikne u božansku slavu, a ne samo u slavu Bogu. Krist je sa zajednicom taj koji prinosi božansko-ljudsku hvalu. Može se, stoga, reći da pjevanje i glazba posjeduju teantropijski vid.

Odatle proizlazi da nije dobro niti odgojno da pjevanje i glazba padnu u banalnost, na subkulturalnu razinu. Time se ne negiraju svi vidovi koji su povezani s ljudskim izrazima i ljudskom izražajnošću. Oni su dopustivi, od onih neformalnih do formalnijih, pod uvjetom da budu uzvišene u koordinatama jedne mjesne Crkve. Kada se izrazi prenose od Crkve do Crkve i 'izazivaju' stoljeća, može se govoriti o eklezijalnoj razmjeni izražajnosti koje upravo zbog toga postaju sve važnije i uzdižu se na razinu neke vrste prostorne univerzalnosti (= katoliciteta). Dovoljno je uzeti u obzir gregorijansko pjevanje i neke tipove polifonije.

Ipak, korisno je prisjetiti se kako liturgija nije posvema sukladna sa samim slavljem, niti slavlje odgovara potpuno samim obredima ili molitvama, jednako tako niti pjevanje i glazba nikada nisu u potpunosti sukladne sa slavljem. To pokazuje da se njihova važnost strogo odnosi na cjelinu u kojoj se nalaze i prema kojoj su usmjerene (finalizirane). U tom se smislu svaki izraz pjevanja i sviranja mogu smatrati sudionicima teantropijske dimenzije, tim više što moraju uvijek biti na

slavu Presvetoga i Jedinstvenoga Trojstva. I to postižu bilo molitvenom prisutnošću Krista sa svojim, bilo šutljivim, ali djelotvornim činom Duha Svetoga koji kao načelo doksologije usklađuje glasove vjernika koji simfonijskim jednoglasjem pjevaju hvalu koja uzlazi k Ocu, s i po Kristu.

Sažetak:

U središtu zanimanja ovoga članka nisu prvotno glazbeni oblici, već teološko-liturgijski temelji glazbenoga izraza u liturgijskom slavlju. Pisac kreće od unutartrajstvenoga dijaloga prema Božjem dijalogu sa zajednicom koji rađa slavljenički dijalog (i) po (zvukovnim) znakovima. Slavlje u glazbenoj dimenziji ima svoje značajke koje vode prema sudjelovanju u slavlju, a ono taj teantropijski događaj pretvara u *ostvarenje za...* Za razumijevanje glazbene stvarnosti treba pozornost usmjeriti na kristovski događaj koji se produžuje u zajednici. To je moguće samo po Duhu Svetom koji polarizira ministerijalnost u zajednici i ostvaruje zajedništvo. Takva zajednica svoj glazbeni izraz nužno pretvara u doksologiju.

Riassunto:

Al centro dell'interesse di quest'articolo non sono al primo luogo le forme musicali, benché i fondamenti teologico-liturgici dell'espressione musicale nella celebrazione liturgica. L'autore parte dal dialogo divino intratrinitario al dialogo di Dio con la comunità, dove questo dialogo crea un dialogo celebrativo (anche) mediante i segni (sonori). La celebrazione, nella sua dimensione musicale, ha le proprie caratteristiche, che guidano verso la partecipazione nella celebrazione, la quale quest'evento teantropico trasforma in una *realizzazione per...* Per conoscere la realtà del canto-musica bisogna prestare l'attenzione particolare all'evento cristico, che si protende e vive nell'assemblea liturgica. Questo sarà possibile soltanto per mezzo dello Spirito Santo, quale polarizzatore della ministerialità nella comunità e realizzatore della comunione. Tale comunità trasforma necessariamente la sua espressione musicale in dossologia.

(Svršetak)

ORGANOLOGIJA

Prikaz susreta orguljara

U okviru Teološko-pastoralnog tjedna za svećenike u Dječaćkom sjemeništu na Šalati u Zagrebu, 27. siječnja 1998. održan je sastanak orguljara, predstavnika Crkve, predstavnika službe zaštite kulturne baštine i organologa. Do susreta je došlo na poticaj orguljara sa željom da se domisle postupci nužni za očuvanje i uređenje spomeničkih orgulja u Hrvatskoj.

Na sastanku su bili nazočni:

orguljari:

Wolfgang J. Braun
Ivan Derner
Ivan Faulend-Heferer
Tomislav Faulend-Heferer
Tihomil Horvat
Velimir Kostrevec
Andrija Pobran
Marko Rastija
Olivije Repec

predstavnici Crkve:

vlač. Dragutin Cerovečki
o. dr. Izak Špralja

predstavnicu Državne uprave za kulturnu baštinu:

prof. Jagoda Meder

predstavnik organologa:

doc. Emin Armano

orguljaš:

Mario Perestegi

Susret je vodio o. dr. Izak Špralja. Zahvalio je orguljarima na ideji za sazivanje ovog sastanka, prvog s osnovnom temom zaštite i uređenja spomeničkih orgulja.

U pripremi susreta sudjelovali su prof. Božidar Grga i Emin Armano. Oni su pripremili dva teksta koji su poslužili kao polazište diskusiji kojom se željelo artikulirati daljnju praksu u zaštiti povijesno vrijednih glazbala.

Budući da nije bilo moguće sudionicima susreta ove tekstove odaslati ranije, a nisu ih dobili ni na samom susretu, oba se teksta ovdje objavljuju u cijelosti kako bi poslužili pri daljnjim promišljanjima i doradi postupaka koji bi se primjenjivali u budućnosti.

Božidar Grga:

Neka razmišljanja povodom sastanka orguljara u Zagrebu, 27. I. 1998.

Od skupa uvažanih orguljara možemo očekivati za ključke i dogovore vezane za struku, ali i za jedno posebno područje rada – restauriranje povijesnih orgulja.